

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УКРАЇНІ ТА АНГЛІЇ

(Матеріал зібрано завдяки участі у проєкті
“Шкільний учитель нового покоління”)

У статті досліджено роль педагогічної практики у підготовці майбутніх учителів іноземних мов та визначено можливі шляхи здобуття вчительської професії в Україні та Англії. Виокремлено види педагогічних практик у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземних мов в обох країнах. Визначено нормативно-правову базу та виділено основні спільні та відмінні риси в організації та проведення педагогічних практик майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: практична підготовка, майбутній вчитель іноземної мови, педагогічна практика, теоретична підготовка, методична підготовка, види практик, тривалість практик, рівні володіння іноземною мовою, проєкт “Шкільний учитель нового покоління”.

У системі педагогічної освіти одним з центральних розділів підготовки фахівців є практика, яка дає можливість закріпити теоретичні знання, виробити уміння і навички самостійної діяльності по вихованню і навчанню дітей, оволодіти системою науково-дослідницької роботи. Практична підготовка передбачає набуття майбутніми вчителями іноземних мов практичного досвіду формування педагогічних компетентностей, оволодіння ними сучасними методами, формами організації виховного процесу, формування готовності до використання сучасних педагогічних технологій та нових інформаційних засобів навчання, набуття досвіду застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності, готовність приймати самостійні рішення під час конкретної роботи в реальних для професійної діяльності умовах, виховання потреби систематично поповнювати свої знання та творчо застосовувати їх у

практичній діяльності. Сучасні загальноосвітні навчальні заклади потребують фахівця, здатного до ефективного виконання своїх професійних функцій, здатного забезпечити і гарантувати кожному учневі і випускнику української школи володіння іноземною мовою на рівні, рекомендованому Радою Європи: початкова школа – рівень A1, основна школа – рівень A2, старша школа нефілологічний профіль – рівень B1; старша школа філологічний профіль – B2 [1]. Одним із першочергових завдань у системі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови є віднаходження оптимального балансу між теоретичною та практичною підготовкою таких фахівців, забезпечення готовності та впевненості молодих спеціалістів, що ґрунтуються у першу чергу на їхній методичній підготовці у галузі викладання іноземних мов.

Професійній підготовці фахівців приділяється належна увага з боку науковців. У історичному аспекті цю проблему досліджували О. Лисенко, В. Майборода, О. Яцун. Відомі українські вчені С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало висвітлювали методологічні основи підготовки фахівців у системі неперервної професійної освіти. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх педагогів стали предметом досліджень Ю. Бабанського, О. Дубасенюк, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна. Практична підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів розглядалася в працях О. Абдуліної, А. Бондара, В. Розова. Особливості організації педагогічної практики за рубежом вивчали А. Василюк, С. Деркач, Ю. Кіщенко, І. Протасова, Л. Пуховська, О. Родіна, Дж. Бернхаум, К. Райд, Н. Треффорд.

Мета статті полягає у порівняльному аналізі практичної підготовки майбутніх вчителів іноземних мов в Україні та Англії.

Процеси євроінтеграції торкаються усіх сфер суспільного життя країни, в т.ч. й освітньої галузі. Вхідження України до загальноєвропейського освітнього простору як учасника Болонського процесу покладає на освітян значну відповідальність за реформаційні процеси у цій галузі. Підвищуються вимоги до володіння іноземною мовою усіма учасниками освітнього процесу: від учнів і до наукових кадрів. Саме вчителі іноземних мов є тими агентами, які мають

підвищити загальний рівень володіння іноземною мовою в українському суспільстві загалом, починаючи із учнівського контингенту.

Міністерство освіти і науки України вважає, що запровадження Державних стандартів початкової, базової і повної загальної середньої освіти, нових програм, новітніх технологій у навчальний процес, вивчення іноземної мови з першого класу (стало обов'язковим з вересня 2012 р.) й другої іноземної мови з п'ятого класу (з 2014 р. не є обов'язковим) потребує оновлення змісту та підходів до мовної й методичної підготовки майбутнього вчителя іноземних мов у вищих навчальних закладах країни. У зв'язку з цим МОН України та Британська Рада в Україні започаткували проект “Шкільний учитель нового покоління”. Проект передбачає вивчення сучасного стану підготовки майбутнього вчителя іноземних мов в Україні та визначення його відповідності вимогам часу, ознайомлення з відповідним досвідом університетів України, Великої Британії та інших країн, а також розробку необхідних документів і матеріалів з метою удосконалення методичної підготовки учителів іноземних мов.

Підготовку вчителів англійської мови в Україні здійснюють близько 40-а ВНЗ IV рівня акредитації. Випускники отримують дипломи філолога, вчителя/викладача англійської мови за трьома освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр, спеціаліст, магістр.

Робочою групою проекту “Шкільний учитель нового покоління” було проаналізовано чинні освітні стандарти підготовки вчителя іноземних мов. Згідно з наказом № 285 Міністерства освіти і науки України “Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою” від 31.07.1998 р. та Розпорядженням № 79 “Про внесення змін та доповнень до складу робочих груп....” від 02.08.2001 р. було створено робочу групу для розроблення стандарту вищої освіти за освітньо-професійною програмою підготовки за спеціальністю 6.0101103 Педагогіка і методика середньої освіти, іноземна мова за напрямом підготовки 0101 Педагогічна освіта.

Стандарт для ОКР “бакалавр” було розроблено робочою групою МОН України і затверджено Наказом МОН № 900 “Про затвердження складових галузевих стандартів вищої освіти за напрямом підготовки 0101 Педагогічна освіта” від 01.12.2004 р.

Після введення нового переліку спеціальностей і спеціалізацій у 2007 р. було внесено зміни у галузі знань і напрями підготовки. Так, 0101 Педагогічна освіта було змінено на 0203 Гуманітарні науки, а спеціальність 6.0101103 Педагогіка і методика середньої освіти було змінено на напрям підготовки 6.020303 Філологія*. Мова і література (із зазначенням мови).

Корективи до стандарту було внесено на підставі Листа МОН №4.4-20/545 від 19.02.2009 р. в частині розподілу загального навчального часу, переліку та обсягу нормативних дисциплін та погоджено з Департаментом вищої освіти 17 грудня 2009 р.

Стандарти для ОКР “спеціаліст” і “магістр” наразі відсутні [5].

Законодавчою базою для організації та проведення фахової практики студентів виступають Закон України “Про освіту” (стаття 51) від 01 липня 2014 № 1556-VII; “Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України”, затвердженого наказом МОН України від 8 квітня 1993 р. № 93; “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, затвердженого наказом МОН України від 2 червня 1993 р. № 161; Рекомендації про проведення практики студентів вищих навчальних закладів, розроблених Державною науковою установою Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України від 24 квітня 2013 р., керуючись якими вищі навчальні заклади розробляють свої положення про організацію та проведення педагогічних практик, які затверджують вчені ради ВНЗ. Зміст практик визначається програмою, а її термін й порядок проведення навчальним планом факультету.

Зокрема, у статті 50 закону України “Про освіту” визначаються такі форми освітнього процесу у вищих навчальних закладах, як навчальні заняття,

самостійна робота, практична підготовка та контрольні заходи [2]. Практична підготовка включає в себе всі види педагогічної практики.

На етапі допроектного базового дослідження було проаналізовано чинні навчальні плани восьми ВНЗ IV рівня акредитації, які здійснюють підготовку вчителів іноземних мов. Наразі така підготовка відбувається за чотирма складовими: мовною, лінгвістичною, психолого-педагогічною та методичною. Окремою складовою є педагогічна практика. Порівняльний аналіз видів і тривалості практики свідчить, в основному, про схожість підходів до організації цього виду діяльності. Проте, робоча група виявила розбіжності у змісті, структурі, організації, тривалості та оцінюванні педагогічної практики [5].

Педагогічна практика студентів-майбутніх учителів іноземної мови покликана забезпечити поєднання теоретичної підготовки з їх практичною діяльністю у навчальних закладах, сприяти формуванню творчого ставлення майбутнього фахівця до педагогічної діяльності, визначити ступінь його професійної придатності і рівень педагогічної спрямованості. Вона передбачає можливості для самостійної педагогічної діяльності студентів, прояву їх творчого потенціалу, стимулює зв'язок цієї діяльності з науково-дослідницькою роботою, професійною освітою, самоосвітою, її виконання обумовлено вивченням студентами в попередніх семестрах теоретичних курсів з психології, педагогіки, методики навчання іноземних мов в загальноосвітніх навчальних закладах. Діяльність студентів у період педагогічної практики є аналогом професійної діяльності вчителя, вона організовується в реальних умовах роботи навчально-виховних закладів.

До традиційних видів практик майбутніх вчителів іноземних мов належать: практика в літніх оздоровчих таборах (ЛОТ), яка не є обов'язковою для деяких спеціальностей, навчальна та виробнича практики. Завданням навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутнього фаху, отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін [4]. Навчальна практика проводиться на 2-3 курсах і має на меті узагальнити, систематизувати набуті студентами

теоретичні знання, виробити вміння та навички застосування їх на практиці. Мета навчальної практики реалізується шляхом ознайомлення зі змістом і формами роботи на базі практики та виконання конкретних завдань, передбачених програмою практики. Навчальна практика є частиною освітньо-професійної програми підготовки бакалавра.

Метою виробничої практики є закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, практичних навичок. На випускному курсі практика студентів є завершальним етапом навчання і проводиться з метою узагальнення і вдосконалення здобутих ними знань, практичних умінь та навичок, оволодіння професійним досвідом та готовності їх до самостійної трудової діяльності, а також збору матеріалів для виконання дипломної роботи [4]. Виробничу практику проходять студенти освітньо-кваліфікаційного рівня “бакалавр” (на 4 курсі) та “спеціаліст” відповідних напрямів підготовки і спеціальностей. Цей вид практики є невід’ємною частиною підготовки до професійної діяльності майбутніх висококваліфікованих фахівців, які отримують диплом бакалавра та спеціаліста. Умовою успішного проходження педагогічної практики є опанування студентами змісту фундаментальних дисциплін, методики їх викладання, основ педагогіки для викладання відповідних дисциплін у загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях, спеціалізованих середніх навчальних закладах.

Зміст практики ґрунтується на засадах поступового підвищення самостійності студентів: від спостереження, ознайомлення і вивчення – до практичної апробації; від колективних форм роботи – до індивідуальних; від виконання часткових завдань як помічника вчителя, вихователя – до виконання завдань за допомогою наставників, а потім самостійно.

Отже, в Україні майбутніх вчителів іноземних мов починаючи вже з другого курсу навчання у ВНЗ відряджають для проходження різних видів педагогічної практики до середніх загальноосвітніх навчальних закладів-баз практик, проте завдання, пов’язані із застосуванням методичної теоретичної і

практичної підготовки вони виконують лише на останньому курсі навчання за ОКР “бакалавр” або навчаючись за ОКР “спеціаліст” та “магістр”.

Сьогодні в Англії простежується тенденція зближення теоретичної та практичної підготовки майбутніх педагогів. Система підготовки вчителів у Великій Британії у кінці 80-х – початку 90-х років зазнала значних змін, які знайшли своє відображення у використанні у провідних державних документах такого ключового поняття, як “school-based teacher education”, що можна трактувати як “підготовка вчителя безпосередньо в школі”. У цей період створюється Національне агентство підготовки вчителів (Teacher Training Agency), що несе головну відповідальність за підвищення якості педагогічної освіти. Навчальні плани підготовки вчителів розробляють вищі навчальні заклади на основі Стандартів педагогічної освіти, що мають нормативно-правовий статус. Цей документ складається із 42 стандартів та включає: прогнозовані результати, які повинні продемонструвати майбутні вчителі по завершенню навчання; визначення трудових якостей як еталону для оцінки показників професійної праці; вимоги до вищих навчальних закладів; контроль якості підготовки спеціалістів, який здійснюється уповноваженою організацією – Управлінням зі стандартів в освіті.

Наразі в Англії педагогічна освіта представлена трьома взаємопов’язаними ланками: базова підготовка вчителя (initial teacher training), вступ до професійної діяльності вчителя-початківця (introduction as a newly-qualified teacher) та підвищення кваліфікації або неперервний професійний розвиток (in-service training (INSET) or continued professional development) [8].

Перша ланка включає університетські та неуніверситетські програми педагогічної освіти за двома освітніми рівнями: додипломного (на базі середньої освіти) та післядипломного (на базі ступеня бакалавра, отриманого у вищому навчальному закладі). Тобто, кваліфікацію в галузі освіти можна отримати через інститут бакалаврату, де навчання триває три/чотири роки і закінчується присвоєнням ступеня бакалавра педагогіки (Bachelor of Education або Bachelor of Arts in Education), а також через проходження однорічного

курсу для отримання сертифіката (Postgraduate Certificate in Education), де для зарахування необхідно мати ступінь бакалавра (Bachelor of Arts) з певної предметної галузі. Усі абітурієнти проходять вступну співбесіду, метою якої є з'ясування мотивів обрання вчительської професії. В Англії університети традиційно відігравали значну роль у підготовці педагогічних кадрів і на сучасному етапі підготовка вчителів зосереджується у вищих навчальних закладах університетського сектору. Усі навчальні заклади, що реалізують освітні програми підготовки вчителів, повинні пройти акредитацію в Агентстві з підготовки вчителів за результатами інспекторських перевірок вповноважених організацій таких, як Управління зі стандартів у галузі освіти.

Дослідниця Ю. Кіщенко також вказує на основні шляхи одержання вчительської професії, що установилися у ході освітніх реформ 80-90-х років в Англії: чотирирічний курс на одержання ступеня бакалавра педагогіки, однорічний курс на одержання післядипломного свідоцтва з педагогіки (PGCE), дворічний курс для одержання статусу артикульованого вчителя, курс на кваліфікацію ліцензованого вчителя та скорочений курс для одержання ступеня бакалавра педагогіки з дисциплін, не забезпечених необхідною кількістю викладачів (природничо-математичні науки, сучасні мови) [3].

Друга ланка безперервної педагогічної освіти включає теоретичну і практичну підготовку випускників університетів чи коледжів під час “стажерського” чи “пробного” року у школі. Така стажерська педагогічна практика визначається як процес, в результаті якого випускники отримують підтримку для демонстрації своїх умінь і здібностей під час першого року вчителювання [7]. У цей період випускника називають стажером. Ця освітня модель позиціонується як взірець для забезпечення вищого рівня проходження стажування вчителів, оскільки вона є прогресивною, опирається на педагогічну підтримку і вдосконалення умінь і навичок вчителя.

Третя ланка включає проходження короткотривалих і довготривалих курсів при інститутах педагогіки вищих навчальних закладів, незалежних консультативних групах, Департаменті освіти і науки, учительських центрах,

місцевих відділах освіти, школах. Визначальною характеристикою такої системи є встановлення партнерських стосунків вищого навчального закладу і школи в практичній підготовці майбутнього вчителя.

Педагогічна практика розглядається як необхідний елемент системи педагогічної освіти мета якої у контексті нового осмислення полягає у тому, щоб бути джерелом знань про реальний навчальний процес, унаочненням теоретичних знань, джерелом пізнання сутності педагогічної діяльності в процесі вироблення студентами-майбутніми вчителями необхідних педагогічних умінь та навичок. Це чітка неперервна система поетапного підключення та часткової адаптації студентів до умов школи. В Англії практикуються такі види практик: ознайомлювальна, навчальна без відриву від занять (серійна), навчальна з відривом від занять (блочна) та мікрОВикладання [6]. Різні види практики не тільки сприяють здійсненню педагогічного становлення фахівця, розвитку його творчих та пізнавальних можливостей, а й поєднують теоретичну і практичну сторони навчальної діяльності.

Отже, і в Україні, і в Англії практична підготовка майбутніх вчителів іноземних мов реалізується шляхом проходження різних видів педагогічної практики. Практика в межах навчального року може проводитись як певними періодами так і шляхом чергування з теоретичними заняттями. В обох країнах необхідність і важливість практичної підготовки засвідчується в офіційних документах державного рівня: закони, стандарти, положення, рекомендації, які мають нормативно-правовий статус. Проте, в Україні назріла потреба розроблення нових стандартів для всіх ОКР, які б забезпечили оновлення змісту підготовки майбутнього вчителя, в т. ч. методичної та потреби суспільства у володінні іноземними мовами на якісно новому рівні.

Відмінними залишаються шляхи отримання учительської професії. В Англії, на відміну від України, існують неуніверситетські програми підготовки вчителя іноземних мов. До того ж, в Англії більший акцент ставиться на мотивацію абітурієнтів щодо вибору професії вчителя.

Практична підготовка вчителів в Англії опирається на наскрізну педагогічну практику, яка носить методично спрямований характер, спрямована на вдосконалення методики викладання. Тривалість практики для вчителів початкової школи складає 15-20 тижнів, для середньої – 11 тижнів. В Україні середня тривалість практики у підготовці вчителя іноземної мови за ОКР “бакалавр” складає 9-12 тижнів і за умови навчання за подвійними спеціальностями та спеціалізаціями включає виконання програм практики різних навчальних дисциплін. Визначальною відмінністю є наявність в Англії так званого стажерського чи пробного року, тобто першого року у професії після навчання на вчителя. Особливістю організації педагогічної практики є надання вчителям-стажерам та їх кураторам можливості оцінювати плюси і мінуси програм стажування, обговорення яких відбувається під час індивідуальних зустрічей вчителів-стажерів, кураторів-наставників та координатора проекту. Така система підготовки вчителя в Англії забезпечує встановлення тісних партнерських стосунків вищого навчального закладу і школи у практичній підготовці майбутнього вчителя. Вивчення досвіду підвищення ефективності підготовки майбутніх вчителів іноземних мов у ВНЗ Англії може стати предметом подальших розвідок у цьому напрямі.

Аннотація. Е.П. Бевз. Практическая подготовка будущих учителей иностранных языков в Украине и Англии. (Материал собран благодаря участию в проекте “Школьный учитель нового поколения”).

В статье рассмотрен вопрос о роли педагогической практики для подготовки будущих учителей иностранных языков и определены возможные варианты соискания профессии учителя в Украине и Англии. Обозначены виды педагогической практики в системе профессионально-педагогической подготовки будущих учителей иностранного языка в Украине и Англии. Автор указывает на законодательную базу организации и проведения педагогических практик будущих учителей иностранных языков и анализирует основные общие и отличительные характеристики педагогических практик в Украине и Англии.

Ключевые слова: практическая подготовка, будущий учитель иностранного языка, педагогическая практика, теоретическая подготовка, методическая подготовка, виды практик, длительность практик, уровни владения иностранным языком, проект “Школьный учитель нового поколения”.

Summary. Bevz Olena. Practical Training of Future Foreign Language Teachers in Ukraine and England. (The material is gathered due to the participation in the project “New Generation School Teacher)

The article deals with the issue of practical training of future foreign language teachers in Ukraine and England. Possible ways of becoming a teacher in both countries are analyzed. The types of teaching practice in the system of professional and educational training are stated. The laws and regulations for organizing and conducting of teaching practice of prospective foreign language teachers in Ukraine and in England are outlined. Special attention is given to the joint project “New Generation School Teacher” initiated by Ministry of Education and Science of Ukraine and British Council Ukraine with the aim to improve the quality of Ukrainian teachers of English pre-service training. Presently key components of pre-service education and training for EFL teachers in Ukraine include: Language strand, Linguistic strand, Psychological and pedagogical strand, ELT Methodology. Teaching practice for students is regarded as a compulsory component of the educational process. It provides the combination of trainee teachers’ theoretical education and practical vocational experience at schools, contributes to developing their creative attitude towards teaching, evaluates their professional standard and determines the level of professional motivation. It offers students the possibility to teach independently and demonstrate their creativeness, stimulates relationships between teaching, research, vocational training and self-education. Students undertake practice after completing theoretical courses in psychology, educational science, foreign language teaching methodology at a comprehensive school.

The establishing of partnership between higher educational establishments and schools for practical training of teachers as well as the existing practice of the

introduction as a newly-qualified teacher at English schools are considered to be the most noticeable differences in teaching practice in Ukraine and in England.

Key words: practical training, future English language teachers, teaching practice, theoretical training, training in methods of teaching, types of teaching practice, duration of teaching practice, common reference levels, “New Generation School Teacher” project.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. – док. пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Закон України "Про освіту". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>
3. Кіщенко Ю.В. Формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ю.В. Кіщенко ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2000. – 20 с.
4. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. – Міносвіти; Наказ, Положення, Форма типового документа від 08.04.1993 № 93. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>
5. Шкільний вчитель нового покоління. Допроєктне базове дослідження (березень 2013 – березень 2014). – К.: Ленвіт, 2014. – 60 с.
6. Gower R, Phillips D, Walters S. Teaching practice: A Handbook for teachers in training. – Oxford: Macmillan Education, 2006. – 224 p.
7. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. – Pearson Education ESL, 2001. – 3rd edition. – 370 p.
8. Richards, J.C., Lockhart, C. Reflective teaching in second language classrooms. – The Edinburgh Building, Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 218 p.